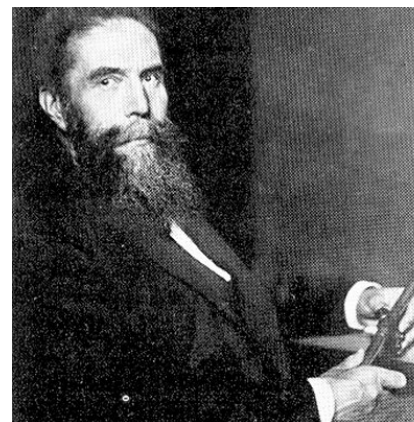

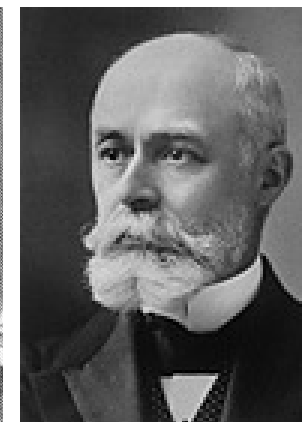

Az ionizáló sugárzások alkalmazásának fizikai alapjai

Dr. Voszka István
Semmelweis Egyetem Biofizikai és Sugárbiológiai Intézet

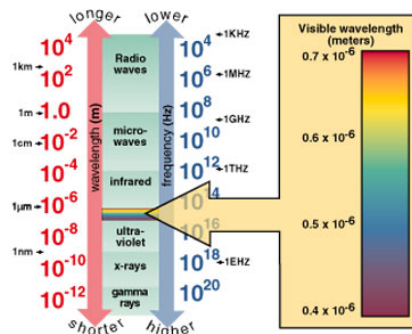
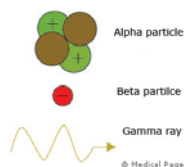
Wilhelm Conrad Röntgen
1845-1923

Antoine Henri Becquerel
1852-1908

Ionizáló sugárzások

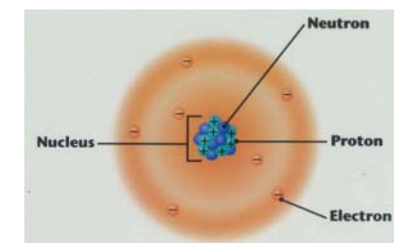
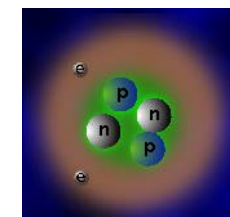
- a) **körpuszkuális:** nyugalmi tömeggel rendelkező részecskék alkotják
Pl: α , β , proton, neutron
- b) **elektromágneses:** nyugalmi tömeggel nem rendelkezik, fotonok alkotják
 γ , röntgen

$$E = hf = hc/\lambda$$

1. Az atom szerkezete; ionizáció, gerjesztés

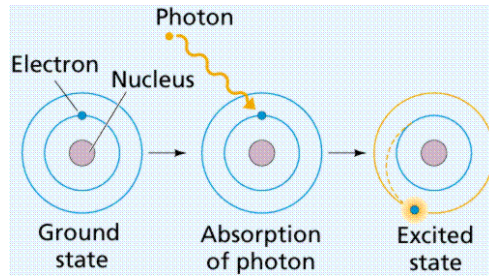
Atommag: $d = 10^{-15} - 10^{-14}$ m
 benne protonok (számuk $\rightarrow$ rendszám-Z)
 neutronok (protonok + neutronok [nukleonok] száma együtt $\rightarrow$ tömegszám-A)
 Magsugárzások: α , β , γ
 Elektronburok: $d \approx 10^{-10}$ m
 elektronok száma = protonok száma
 elhelyezkedés meghatározott sugarú és energiájú pályákon (kvantáltak)

Gerjesztés: $\Delta E = h\nu = hc / \lambda$

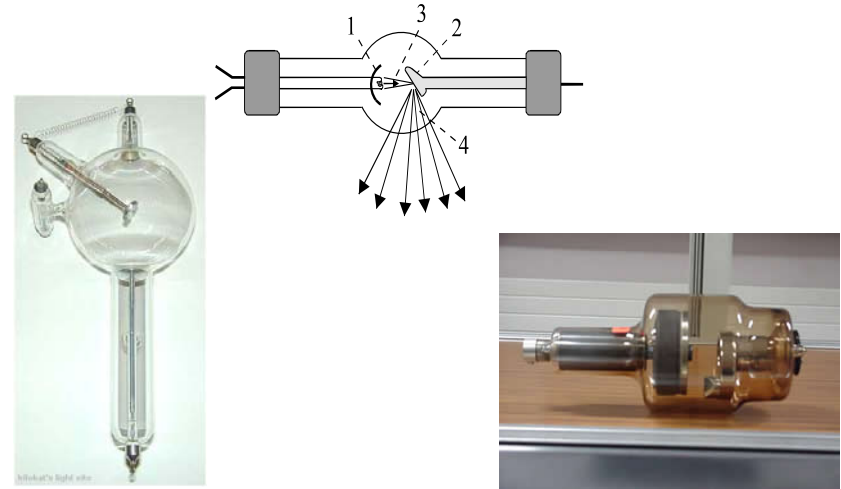
Ionizáció: $h\nu \geq \Delta E$

Elektronburokból származó sugárzás:
röntgen

2. Röntgensugárzás keletkezése

Előállítás leggyakrabban röntgensőben

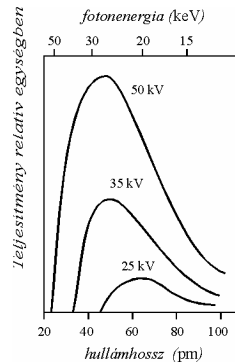

Típusai: fékezési sugárzás

- folytonos spektrum, rövidhullámú határral
- U növekedésével a sugárzás keményedik, az összteljesítmény nő (U^2 -tel arányosan)

$$P = c U^2 I Z \quad \eta = c U Z$$

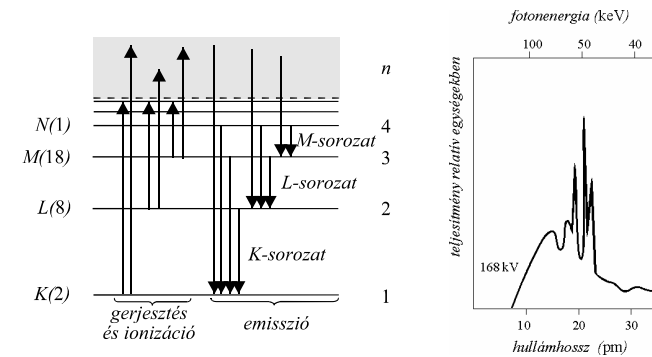
Alkalmazása: röntgen képalkotás

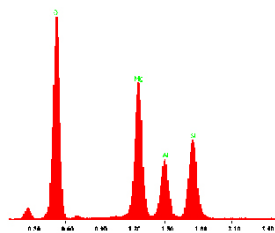

karakterisztikus sugárzás

- nagy gyorsító feszültség esetén
- vonalas, az anódra jellemző spektrum

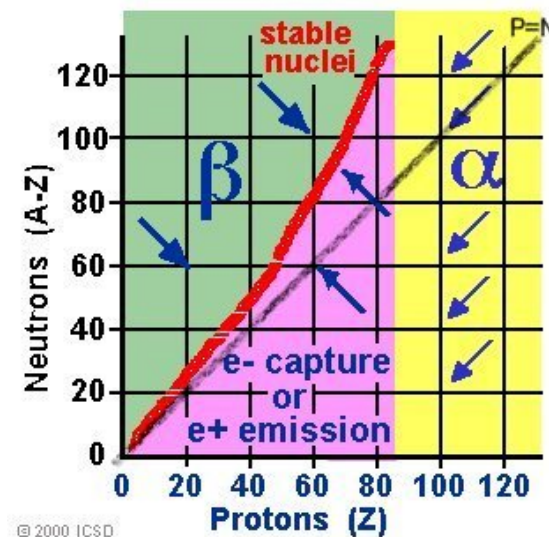
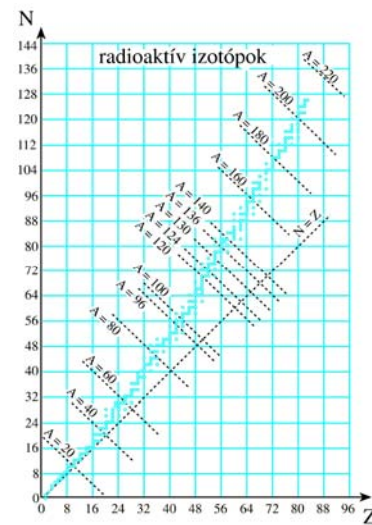
Alkalmazása: csontdenzitometria, anyagazonosítás, molekulaszervezet vizsgálata

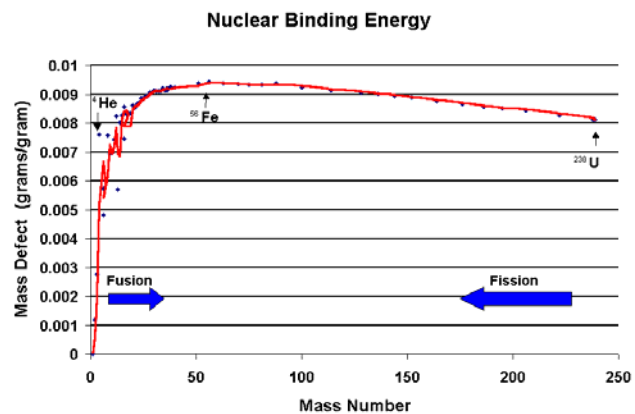

3. Magerők, az atommag stabilitása

A protonok és neutronok között vonzó- és taszítóerők hatnak

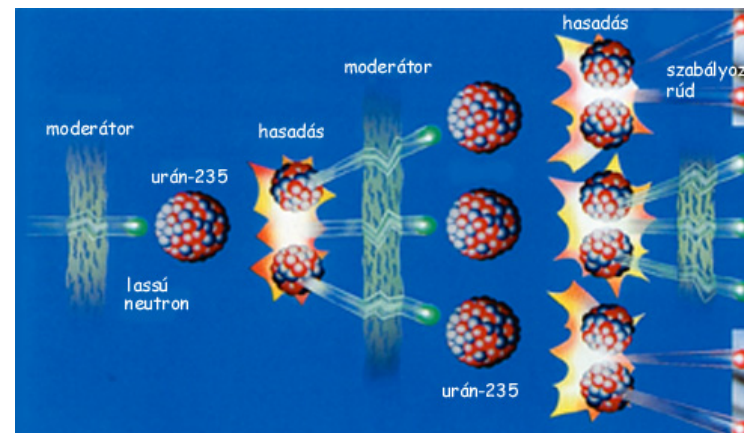

Az egy nukleonra jutó kötési energia közepes méretű magok esetén a legnagyobb (legstabilabb magok)

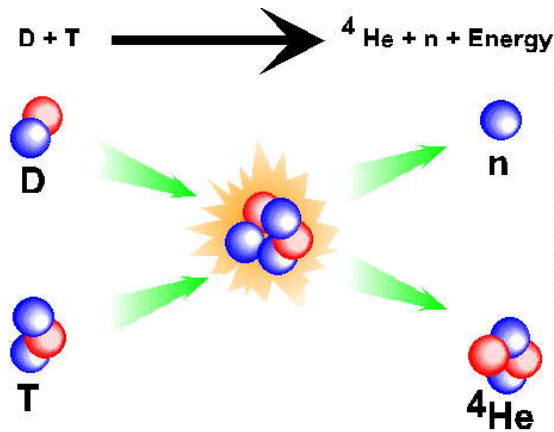

Ezen állapot elérhető:

- nehéz magok hasadásával (atomreaktor, atombomba)

- könnyű magok fúziójával (fúziós reaktor, H-bomba)

Izotópok: azonos rendszám, de eltérő tömegszám
(lehet stabilis vagy radioaktív)

↙ ↘
természetes mesterséges

The Nuclei of the Three Isotopes of Hydrogen

Protium

1 proton

Deuterium

1 proton
1 neutron

Tritium

1 proton
2 neutrons

4. Radioaktív bomlás, aktivitás

Bomlási sebesség: $\frac{dN}{dt} = -\lambda N$ $\frac{dN}{dt} = \Lambda$
(aktivitás) [bomlás/s = 1/s = Bq (becquerel)]

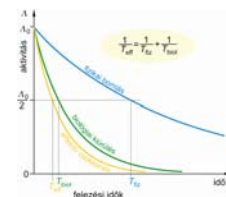
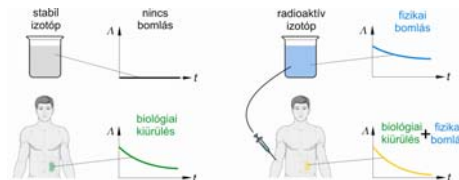
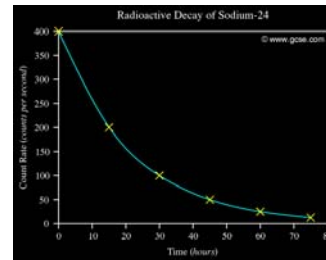
(1 Ci (curie) = $3,7 \times 10^{10}$ Bq)

$$N = N_0 e^{-\lambda t} \quad \lambda = \frac{0,693}{T}$$

$$\lambda = \frac{1}{\tau} \quad \Lambda = \Lambda_0 e^{-\lambda t}$$

Kapcsolat a felezési idők között:

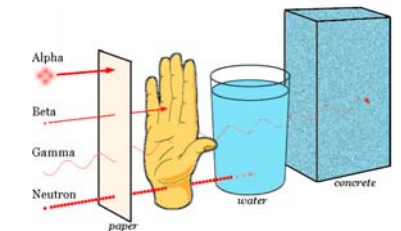
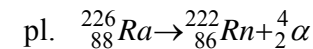
$$\frac{1}{T_{eff}} = \frac{1}{T_{fiz}} + \frac{1}{T_{biol}}$$

5. Bomlási típusok

Alfa bomlás

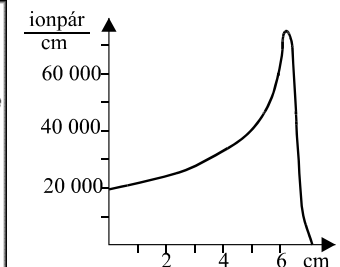
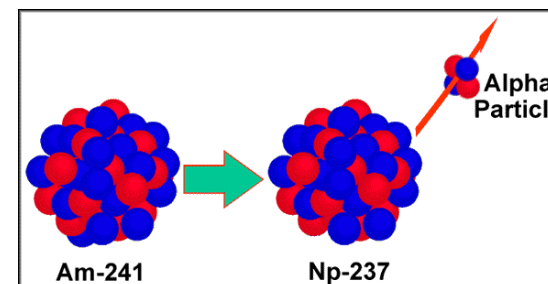
Z 2-vel, A 4-gyel csökken

- meghatározott energiájúak (vonalas spektrum)

- hatótávolságuk rövid (vízben, szövetben néhányszor 10 μm)

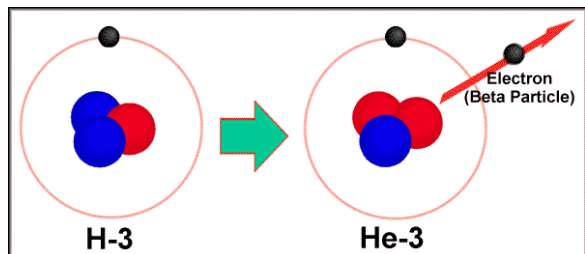
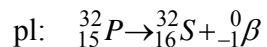
Alkalmazás: csak terápia

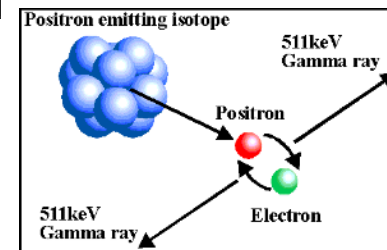
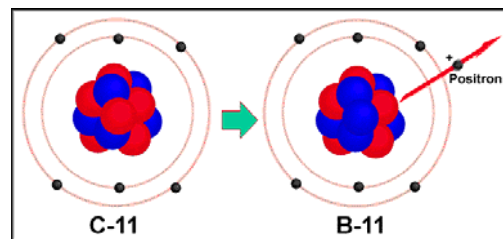
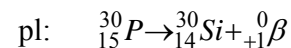

Béta bomlás

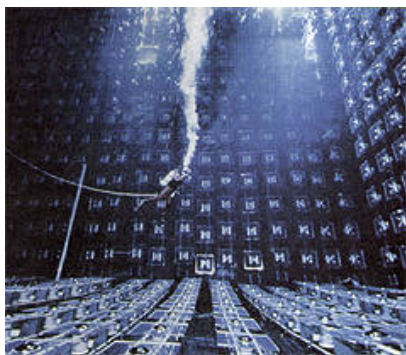
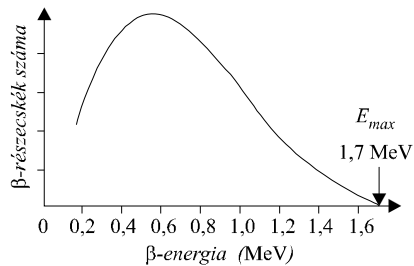
- negatív β-bomlás: Z 1-gyel nő

- pozitív β-bomlás: Z 1-gyel csökken

A mag energiavesztése adott értékű, a spektrum mégis folytonos. Oka: neutrínó.

Alkalmazás: β^- : terápia és in vitro
 β^+ : PET

Gamma sugárzás

Az α- vagy β-bomlást követően a mag energiafölöslegétől elektromágneses sugárzás formájában szabadul meg.

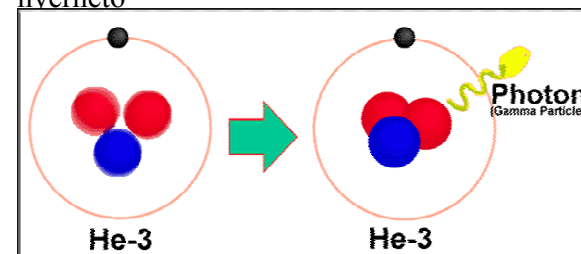
- prompt γ-sugárzás:

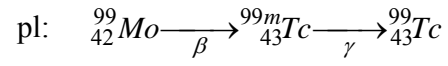
10^{-13} - 10^{-18} s-on belül követi a részecskesugárzást

- izomer magátalakulás:

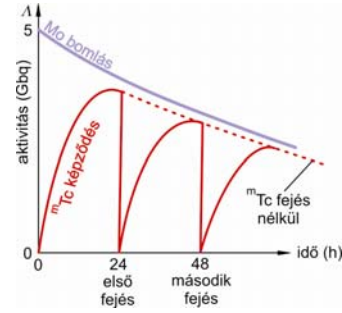
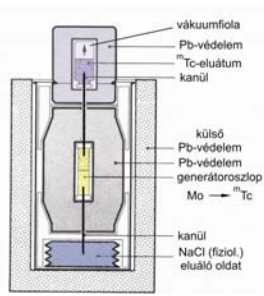
hosszabb, mérhető felezési idővel követi a részecskesugárzást

Előny: a kettő szeparálható, tisztán γ-sugárzó izotóp nyerhető

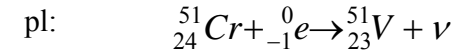

Alkalmazás: in vivo diagnosztika (igen jól használható)

Héjelektron befogás (K-befogás)

A mag a belső elektronhéjról befog egy elektront $\rightarrow Z - 1$ -gyel csökken

Ezt karakterisztikus rgt. sugárzás követi.

Alkalmazás: in vivo diagnosztika

